

APORTUL POPULAȚIEI DIN JUDEȚUL HUNEDOARA LA UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

ION FRĂȚILA
VASILE IONAȘ

Unirea tuturor românilor într-un stat unitar a fost un vis mareț al celor mai luminate minți ridicate din rindul poporului român. Înfăptuirea unității statale s-a impus, în special începînd din secolul al XIX-lea, ca o problemă la ordinea zilei, ca o necesitate imperioasă dictată de dezvoltarea societății românești. Dorința de unire a fost exprimată pregnant în cursul revoluției de la 1848, dar primul pas spre înfăptuirea ei a fost realizat în ianuarie 1859, odată cu unirea celor două principate dunărene, Moldova și Țara Românească.

Unirea Principatelor și profundele transformări cu caracter burghezodemocratic care i-au urmat au accelerat extinderea relațiilor de producție capitaliste ce impuneau și mai stringent unirea Transilvaniei cu România și cucerirea independenței de stat a întregului popor român.

Idealul independenței a fost realizat în cursul războiului din 1877 prin lupta eroică a armatelor române în care intrau și numeroși voluntari transilvăneni. În ultimul sfert al secolului al XIX-lea crește în intensitate lupta națională a românilor din Transilvania, care sub conducerea burgheziei și intelectualității românești inițiază o serie de acțiuni împotriva tratamentului discriminatoriu la care erau supuși românii din Imperiul austro-ungar, pentru cucerirea libertății lor naționale.

Primul război mondial imperialist din anii 1914—1918 și-a pus o puternică amprentă asupra desfășurării luptei de eliberare a poporului român. Participarea României la acest război a fost determinată de dorința de eliberare a teritoriilor locuite de românii aflați sub stăpînire străină, nefiind împinsă de intenții de cotropire și anexiuni teritoriale. Evenimentele de la sfîrșitul anului 1918 au creat condiții favorabile pentru formarea statului național unitar român. Lupta maselor populare pentru înfăptuirea idealului unității naționale a avut un caracter larg democratic, progresist, antrenînd clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, celelalte forțe sociale și politice.

Județul Hunedoara, unul dintre cele mai dezvoltate din punct de vedere industrial din Transilvania, își va aduce din plin contribuția la evenimentele revoluționare care se desfășurau. În rindul locuitorilor săi exista o puternică tradiție a luptelor pentru emancipare socială și națională.

Minerii erau, în toamna anului 1918, detașamentul cel mai numeros și cel mai bine organizat al clasei muncitoare din județul Hunedoara. Federația muncitorilor mineri din Ungaria cuprindea peste 10.000 de mineri români, în Valea Jiului, în zona Brad și în alte localități miniere. Situația grea a minerilor și căile de schimbare a ei sînt plastic zugrăvite

în ziarul „Adevărul”: „Necazul și obida ce s-au îngrămădit de ani de zile în inimile muncitorilor mineri, toate caută acum să izbucnească... Stările triste de acum numai prin luptă îndelungată se pot schimba”¹.

Prin organele de presă muncitorești și în cadrul a numeroase adunări minerii se pronunță pentru încheierea păcii și îmbunătățirea condițiilor lor de viață și de muncă. Încheierea grabnică a păcii este cerută printr-o rezoluție și de către Congresul muncitorilor mineri ținut la Budapesta în 21—23 septembrie 1918.

Tot în această perioadă se reconstituie sindicatele altor categorii de muncitori, cum ar fi metalurgiștii din Hunedoara și Ghelar. Pe linia organizării proletariatului reapar numeroase organizații social-democrate. Secția română a Partidului Social Democrat din Ungaria dispunea în toamna anului 1918 de organizații compacte în orașele mari ale Transilvaniei, precum și într-o serie de centre muncitorești cum erau Petroșani, Brad, Orăștie². Organizațiile muncitorești din județul Hunedoara, ca și cele din întreaga Transilvanie, vor reuși să imprime evenimentelor care se pregăteau la sfârșitul anului 1918 un caracter democratic.

În septembrie 1918 au loc acțiuni ale minerilor din Valea Jiului care se amplifică în luna următoare. La 29 octombrie minerii din Petroșani au declarat o grevă generală cu un pronunțat caracter politic. Potrivit procesului verbal, în cadrul adunării ținute în aceeași zi a fost adoptată o hotărâre cerind încheierea păcii, dizolvarea parlamentului și autodeterminare pentru naționalități. Unul dintre vorbitori, Zamora Achim, a prezentat doleanțele poporului român din Transilvania³.

Alături de greve și alte acțiuni ale muncitorilor se intensifică lupta țăranimii împotriva autorităților și a proprietarilor de pământ, pentru îmbunătățirea traiului zilnic care cunoscuse o accentuată înrăutățire în anii de război. Sursele documentare arată că în circa 30 de sate din județul Hunedoara au avut loc la începutul lunii noiembrie 1918 acțiuni țăranesti. Amintim dintre acestea satele Cerbăl, Mihăileni, Ribița, Lunca, Bozeș etc.⁴. Furia țăranilor și a soldaților înțorși de pe front s-a îndreptat împotriva autorităților comunale, în special asupra notarilor care au comis abuzuri față de familiile celor înrolați în armată. Este relevant în acest sens un raport asupra evenimentelor petrecute în satul Birtin: „În toamna anului 1918 în comuna Birtin a fost revoluție pusă la cale de soldații sosiți din război contra unor funcționari de care au bănuit că nu și-ar fi îndeplinit datoria, precum și contra acelor care au tratat rău cu familiile lor și s-au îmbogățit ca furnizori ai armatei de pe spinarea acestora”⁵.

Un fapt semnificativ pentru această perioadă de destrămare a armatei austro-ungare este solidarizarea țăranilor cu soldații care își părăsiseră unitățile și luptau împotriva autorităților. Amploarea mișcărilor sociale, deruta intervenită în urma înfringerilor militare suferite de Imperiul

¹ „Adevărul” din 26 august/6 septembrie 1918.

² T. Albani, *Douăzeci de ani de la unire*, vol. I, Oradea, 1938, p. 115.

³ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia inv. 3880, Memoriile dr. Dominic Stanca, fasc. III, f. 8.

⁴ Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, Rapoartele primăriilor asupra evenimentelor din toamna anului 1918, dos. 1/1922, f. 16, 40, 99, 101, 107.

⁵ Ibidem, f. 97.

austro-ungar au paralizat activitatea organelor administrative și de repre-siune. Referindu-se la situația din prima jumătate a lunii noiembrie, Prefectura județului Hunedoara relatea ulterior evenimentelor că „nu mai exista putere publică, jandarmerie, deoarece populația a gonit pe jan-darmi... sau a pretins retragerea lor”⁶. Un alt raport, din 3 noiembrie 1918 al conducerii comitatense preciza că „organele administrative au fugit în mare parte, mai mulți notari cercuali au fost masacrați. Cercul se strânge și devine din ce în ce mai periculos”⁷. În această atmosferă de efervescentă revoluționară lupta de eliberare națională a românilor ia un nou avânt, intrând pe un făgaș care va duce la rezultate decisive în pro-cesul de formare a statului național român unitar.

La sfârșitul lunii octombrie 1918, după declarația de autodeterminare a poporului român rostită în parlamentul Ungariei, au loc intense consul-tări între membrii de frunte ai Partidului Național Român, între aceștia și reprezentanții socialiștilor români, având ca scop crearea unui organism politic capabil să conducă lupta pentru unirea Transilvaniei cu România. Acest organism va fi Consiliul Național Român Central, înființat la Budapesta în 31 octombrie 1918 și compus inițial din 6 conducători ai P.N.R. și 6 sociali democrați. Începând din 2 noiembrie 1918 C.N.R.C. va funcționa la Arad și își va perfecționa structura organizatorică prin înfiin-țarea mai multor secții care îmbrățișau diferite domenii ale activității politice-administrative.

Constituirea C.N.R.C. a marcat începutul unei vaste mișcări de orga-nizare a potențialului de luptă al românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Manifestul lansat la 3 noiembrie 1918 de către P.N.R. intitulat „Spre orientare”, în care se cerea ca „în fiecare comitat să se constituie un consiliu național român comitatens afiliat Consiliului Național Român Central” a avut un larg ecou. S-au format, la începutul lunii noiembrie, consilii naționale române comitatense și locale, primele afiliate C.N.R.C., iar celelalte ca secții ale consiliilor naționale comita-tense. Organizarea consiliilor naționale comitatense s-a realizat nu numai la chemarea C.N.R.C. ci și la inițiativa proprie a populației românești. Consiliile naționale locale erau organe alese în cadrul unor mari adunări populare cu participarea tuturor locuitorilor, din rîndul cărora se detașau intelectualii, animatorii și conducătorii luptei naționale pe plan local⁸. Apărute ca urmare a frământărilor revoluționare, a demonstrațiilor de stradă, consiliile naționale au trecut la constituirea forței publice înarmate prin crearea gărzilor naționale, la organizarea vieții politice și adminis-trative în localitățile și comitatele respective.

În ordine cronologică, primul consiliu național român din județ s-a constituit la 5 noiembrie în orașul Hunedoara, avînd ca președinte pe avocatul Gheorghe Dubleșiu, ca secretar pe Nicolae Macrea, notar Con-stantin Dima și alți 6 membri în comitetul executiv. Proclamîndu-și

⁶ *Din trecutul de luptă a muncitorimii hunedorene*. Muzeul regional Hune-doara — Deva, f.a., f.l., p. 243.

⁷ *Relații agrare și mișcări țărănești în România*, București, Ed. pol., 1967, p. 242.

⁸ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, Ed. pol., București, 1970, p. 584.

adeziunea sa la C.N.R.C. Consiliul național din Hunedoara se autointitula „Secția Hunedoara a C.N.R.C.“. Imediat după constituire, Consiliul național român din Hunedoara a lansat un apel populației din localitate cerind păstrarea ordinii și încredere în conducătorii luptei naționale a românilor⁹.

La Deva Consiliul național român a luat ființă în 7 noiembrie în cadrul unei adunări populare. Conducătorii consiliului erau avocații dr. Virgil Olariu, dr. Petru Groza, dr. Iustin Pop și Moise Savu. În aceeași zi, în prezența membrilor consiliului național, s-a constituit garda națională română sub conducerea mai multor ofițeri români, între care locotenentul Sever Ghișa, locotenentul Alexandru Ianculovici, sublocotenentii Ioan Roman și Ulpiu Almășescu, având ca medic pe dr. Eugen Hossu. În ziua următoare garda națională română a cutreierat satele din împrejurimile Devei cu drapelul tricolor în frunte pentru a organiza gărzii naționale locale.

Concomitent cu Consiliul național român din Deva s-a format cel din Orăștie, ales în cadrul unei entuziaste adunări populare la care au participat numeroși locuitori ai orașului și ai satelor învecinate. Președinte al Consiliului național român a fost ales în unanimitate dr. Aurel Vlad, membru al Comitetului executiv al P.N.R. și al C.N.R.C., iar comandant al gărzii naționale Titus Cernăuțeanu, locotenent-colonel în fostul regiment 64 infanterie din Orăștie.

Într-o atmosferă sărbătorească s-a constituit la 8 noiembrie Consiliul național român și garda națională română, la Cugir, unde populația și-a exprimat hotărîrea de a contribui din toate puterile la propășirea națională. După solemnitatea depunerii jurământului a avut loc o mare serbare populară la care s-au cântat cîntece patriotice ca: Deșteaptă-te române, Tricolorul, Hora Unirii, s-au recitat versuri de George Coșbuc, Vasile Alecsandri, Octavian Goga și s-au prezentat dansuri populare românești¹⁰.

În valea Jiului, unde aspectul social al mișcării era predominant, Consiliul național român cercual ia ființă la 11 noiembrie 1918 în urma unei întruniri la restaurantul „Ridval“ din Petroșani. La întrunire, la care Romulus Mioc a fost ales președinte al Consiliului național român, a luat cuvîntul și muncitorul socialist Ioan Duma, cerînd ca sfaturile naționale române să conlucreze cu organizațiile muncitorești, cu Partidul Social Democrat¹¹.

Asemenea consilii naționale române au luat ființă nu numai în orașe ci și în satele județului. La Pui, Consiliul Național Român s-a constituit în 14 noiembrie sub președinția lui Ioan Bocaniciu. Acest consiliu a funcționat ca un organ politic și administrativ al cercului Pui și a coordonat activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din satele Galați, Coroești, Vaidei, Rîu Alb, Mătești, Baru Mare, Baru Mic, Sălașul de Sus, Fizești. În preocupările consiliului au intrat menținerea ordinii cu ajutorul gărzii naționale, aprovizionarea populației cu cereale, petrol și alte bunuri deficitare, raționalizarea alimentelor pentru a putea face față

⁹ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 1816.

¹⁰ *Libertatea*, Orăștie, nr. 4 din 1918.

¹¹ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, *Memoriile lui Dominic Stanca*, inv. 3880, f. 9.

lipsurilor de pe piață și fixarea unor prețuri maximale¹². Deosebit de active au fost consiliile și gărzile naționale din satele Bintiți (astăzi Aurel Vlaicu), Beriu, Căstău, Vaidei, Romos, Vinerea, Mărtinești, Sibot, Turdaș, Pricaz din plasa Orăștie și Folt, Bozeș, Boiu, Băcăinți, Rapolt, Homorod din plasa Geoagiu¹³. Ca organe locale cu sarcini politice și administrative, consiliile naționale s-au conformat instrucțiunilor C.N.R.C. și au activat pentru păstrarea liniștii și ordinii în localitățile unde fuseseră alese. Referitor la sarcinile ce le reveneau și modul cum înțelegeau să le ducă la îndeplinire, membrii Consiliului național din Lăpușnic scriau: „Subscriși membri ai consiliului național român și ai gardei naționale din Lăpușnic (cercul Ilia Murășană, comitatul Hunedoara), foști soldați în armata austro-ungară, precum și cetățeni ai statului ungar, declarăm prin aceasta solemn că ne alăturăm la Consiliul național român și îi oferim cu toată abnegația sprijinul nostru, purtind totodată grijă pentru păzirea ordinii publice și a siguranței averii comune și private. Ne obligăm mai departe că aceste și alte idei umanitare și naționale le vom propaga și la concetățenii noștri”¹⁴.

La Cugir Consiliul național român a permis direcțiunii uzinei metalurgice să vândă două vagoane cu fier în satele din împrejurimi pentru a putea rezolva în acest fel problemele de aprovizionare ale muncitorilor¹⁵. Totodată, s-a manifestat preocupare pentru a menține intact inventarul întreprinderilor ce urmau să intre în patrimoniul statului român. Printr-o adresă din 11 decembrie 1918 consiliul atrăgea atenția conducerii uzinei că nu permite „sub nici o condiție ca averea aparținătoare erariului, precum nici documente și acte să se îndepărteze din loc. Spre acest scop ne luăm voie a pune un post din garda noastră spre a controla dispozițiunile de mai sus, ceea ce vă rugăm să luați la cunoștință”¹⁶.

Între preocupările consiliilor naționale române notăm asigurarea transporturilor și aprovizionarea populației cu cele necesare traiului zilnic, rezolvarea problemei agrare, scăderea impozitelor, combaterea epidemiilor. Pentru ducerea la bun sfârșit a sarcinilor pe care le aveau de rezolvat consiliile naționale române s-au folosit în largă măsură de presă și de sprijinul autorităților bisericești. Cu aceste mijloace au desfășurat propaganda pentru calm, evitarea ciocnirilor și vărsărilor de sînge, pentru rezolvarea pe cale pașnică a dezideratului național. Este semnificativ manifestul din 5 noiembrie 1918 răspinit de Consiliul național român din orașul Hunedoara: „Frați români! Sfatul poporului român și legiunea sa (toți ofițerii și soldații români) muncește zi și noapte ca pacea și drepturile națiunii române să se înfăptuiască. Adunarea națională, stăpînă întregii obște, va desăvîrși apoi lucrarea sfîntă pentru limba, legea și moșia românească ... pînă va răsuna glasul adunării”¹⁷.

¹² Arhivele Statului Deva, *fond Consiliul național român Pui*, dos. 1/1918, f. 1—19.

¹³ Ioan I. Șerban, *Mișcările revoluționare din toamna anului 1918 și pregătirea unirii Transilvaniei cu România în ținutul Orăștiei*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 376.

¹⁴ Arh. St. Arad, *fond Ștefan Cicio Pop*, act. 22, apud *Unirea Transilvaniei cu România, 1 decembrie 1918*, Ed. pol., București, 1970, p. 581.

¹⁵ Arh. St. Alba Iulia, *fond Consiliul național român Cugir*, dos. 1/1918, doc. 43

¹⁶ Ibidem, doc. 69.

¹⁷ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 1816.

Pentru păstrarea ordinii, consiliile naționale române s-au sprijinit pe gărzile naționale române, formate în marea lor majoritate din soldați și ofițeri români foști participanți la primul război mondial în rindurile armatei austro-ungare. Misiunea lor era de a apăra localitățile împotriva elementelor reactionare ale fostei administrații austro-ungare, supravegherea căilor ferate, apărarea împotriva abuzurilor și silnicilor comise de trupele germane în retragere, precum și împotriva unor inși iresponsabili care se dedau la furturi, jafuri etc.

În calea constituirii gărzilor naționale române s-au ridicat numeroase piedici, ca lipsa armelor și a echipamentului, opoziția autorităților și altele, toate la un loc făcând ca procesul organizării să se desfășoare în unele locuri mai încet. În multe locuri, cum a fost cazul la Ilia, Grădiște, Vulcan, Uricani, Cîmpul lui Neag, Brad, Cugir, armele și munițiile au fost capturate de la fostele organe de represiune austro-ungare¹⁸.

La Ilia, garda națională română s-a format pentru a respinge atacurile unui tren blindat venit în noiembrie 1918 dinspre Arad și ai cărui ocupanți au făcut o incursiune în satul Gurasada. Adunînd soldați demobilizați din satele Stretea, Ilia, Gothatea și Gurasada, fostul ofițer al armatei austro-ungare Ion Giurgiu a format o gardă națională de 25 de oameni și au luat măsuri de apărare împotriva unor noi atacuri¹⁹.

În scopul apărării căii ferate din zona Ilia și a podului de fier de peste Mureș a fost constituită o gardă de 40 de foști militari la Gothatea, după ce trupele germane în retragere au devastat bunurile unor locuitori²⁰.

Garda națională română din Orăștie a rechiziționat 7 locomotive aparținînd trupelor germane. La protestul generarului Mackensen, comisia militară condusă de Vasile Goldiș a găsit măsura luată de gardiștii români îndreptățită, deoarece germanii se făcuseră vinovați de o serie de abuzuri. Ulterior, locomotivele rechiziționate vor fi folosite pentru transportul la Alba Iulia a maselor populare participante la adunarea din 1 decembrie 1918²¹.

La Petroșani au existat două gărzii. Prima, formată din muncitori în frunte cu minerul Barabaș, păzea cartierele muncitorești și minele, iar garda națională română, condusă de locotenentul Ștefan Moga și sublocotenentul Salcă veghea la menținerea ordinii în centrul și împrejurimile orașului. Între cele două gărzii a existat armonie deplină, conlucrînd pentru asigurarea liniștii în zona minieră²².

Asemenea gărzii naționale române au funcționat în aproape toate satele județului Hunedoara, bucurîndu-se de sprijinul populației și făcînd dovada forței și autorității lor. Aflăte sub comanda unor foști ofițeri români din armata austro-ungară, a primarilor, a învățătorilor sau chiar

¹⁸ Direcția Generală a Arhivelor Statului, Arhiva istorică centrală, *fond Consiliul Dirigent, Secția Siguranței generale, poliției și jandarmeriei*, dos. 6/1920, f. 97—105.

¹⁹ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 3875, *Memoriile lui Ioan Giurgiu*.

²⁰ *Arh. St. Sibiu, fond ASTRA*, Rapoarte ale primăriilor privind evenimentele din toamna anului 1918, dos. 1/1922, f. 124.

²¹ Ioan I. Șerban, op. cit., p. 376—377.

²² Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, *Memoriile dr. Dominic Stanca* inv. 3880, fasc. III, p. 8.

a preoților, gărzile au funcționat și după 1 decembrie 1918 pînă la instaurarea noii administrații românești. Astfel, garda națională din Cugir a funcționat între 8 noiembrie 1918 și 15 februarie 1919 cu un efectiv de 40 gardiști, cea din Brad între 4 noiembrie 1918—13 februarie 1919 cu 40—60 gardiști, cea din Băita între 10 noiembrie 1918 și 18 martie 1919 cu 37 gardiști, cea din Hațeg între 6 noiembrie 1918 și 13 ianuarie 1919 cu 35 gardiști²³.

În lunile octombrie și noiembrie 1918 evenimentele din Transilvania s-au derulat cu repeziciune. Revendicările cu caracter social afirmate de forțele progresiste se împleteau strîns cu dorința de emancipare națională a poporului român, de unire a Transilvaniei cu România. Un act istoric de o asemenea importanță nu putea fi decît opera maselor largi populare, de aceea s-a ivit ideea unei adunări naționale care să constituie expresia voinței unanime de unire a poporului român.

După eșuarea tratatelor de la Arad dintre delegația guvernului maghiar condusă de Jászi Oszkár și C.N.R.C., la 18 noiembrie 1918 în numele Marelui Sfat al Națiunii Române Ștefan Cicio Pop ca președinte și Gheorghe Crișan ca secretar adresează manifestul „Către popoarele lumii”. Manifestul afirma, printre altele, că națiunea română... „Este hotărîită a-și înființa pe teritoriul locuit de dînsa statul său liber și independent”. Pentru realizarea acestui deziderat se cerea sprijinul întregului popor român din Transilvania. După lansarea manifestului s-a hotărît convocarea adunării de la Alba Iulia, unde reprezentanții românilor din Transilvania și din părțile ungurene aveau să decidă asupra viitorului lor. Textul convocării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia și regulamentul pentru alegerea deputaților au fost publicate la 20 noiembrie 1918, stîrnind un val de entuziasm în întreaga Transilvanie.

Aducînd la cunoștința locuitorilor vestea convocării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia ziarul „Libertatea” din Orăștie scria: „Această adunare este chemată să hotărască asupra sorții neamului nostru și să exprime voința nestrămutată a națiunii române care pretinde sus și tare unirea națională”. Ziarul chema, în numele Consiliului național român din Orăștie, pe toți românii să participe la adunare: „Fraților, pentru ca adunarea aceasta să fie cît se poate de impozantă, datori sîntem de a ne îngriji ca prin numărul participanților să dovedim lumii întregi că poporul român una este și că toți împreună pretindem sus și tare formarea statului național român unitar și puternic”²⁴. Consiliul național român din Orăștie a luat poziție prin manifeste și întruniri împotriva celor care încercînd „să strice fericirea și rosturile neamului românesc, susținneau „să nu ne alipim către România, ci să formăm noi singuri o țară separată, adică noi românii să formăm dară două țări slabe și nu una mare și tare, o Românie mare, puternică și unitară”. Același manifest, din 25 noiembrie 1918, se încheia cu chemarea: „Veniți dară în număr mare la Alba Iulia ca toți împreună să strigăm: Trăiască România mare!”²⁵.

²³ Direcția Generală a Arhivelor Statului, Arhiva istorică centrală, *fond Consiliul Dirigent, Secția Siguranței generale, poliției și jandarmeriei*, dos. 6/1920, f. 97—105.

²⁴ *Libertatea*, an XV, nr. 2 din 8/21 noiembrie 1918.

²⁵ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 1824.

Avîntul patriotic care a cuprins întreaga Transilvanie s-a făcut simțit cu ocazia adunărilor în care au fost aleși delegații la adunarea de la Alba Iulia. Alegerile au avut un profund caracter democratic și ele au fost organizate de consiliile naționale române locale în cadrul unor adunări populare în care obștea românilor își stabilea delegații. Prezentăm pentru exemplificare convocatorul Consiliului național român din satul Mintia: „Plugarii și muncitorii români care au împlinit 24 de ani și au locuință stabilă în Mintia sînt invitați prin aceasta a se întruni duminică 24 noiembrie a.c. în casele judeului comunal Aron Podelean cu scopul de a alege delegații de lipsă pentru adunarea generală națională ce se va ține la Alba Iulia“. La adunare învățătorul Augustin Pop a rostit o în sufletită cuvîntare despre însemnătatea evenimentului²⁶.

Asemenea adunări au avut loc în toate localitățile județului, fiind aleși pentru adunare reprezentanți ai celor mai diferite categorii ale poporului român. Găsim între delegații din județ pe avocații Francisc Hossu Longin, Petru Groza, Ioan Mihai, Aurel Vlad, protopopii Ioan Dobre, Iosif Moraru, Cornel Popescu, Vasile Domșa, directorii de bănci Ioan Ghișa, Augustin Nicoară, Valer Petco, profesorii Traian Suciu, Ioan Radu, Andrei Grecu, reprezentantele femeilor Dora Smeu, Octavia Mazzuchi, Eugenia Budoiu, Maria Farcaș, socialiștii Dionisie Pirvu și Petru Seleșan din Deva, Ioan Herța și Avram Oltean din Orăștie, Gavril Deac și Dumitru Muntoi din Săcărîmb, plugarii Petru Ioja, Nicolae Podelean, Ștefan Hima, Petru Pirva, meșteșugarii Ilie Zirna, Aron Radu, Mihail Orădean, Ioan Duma, Alexandru Moraru, Ioan Dobai, reprezentantul gărzilor naționale sublocotenentul Aron Demian și mulți alții.

În cadrul adunărilor participanții dădeau glas dorinței lor ca delegații aleși să voteze pentru unirea Transilvaniei cu România și să realizeze în acest chip marele ideal național al românilor. Locuitorii din Leșnic alegeau la 28 noiembrie 1918 „în unanimitate de voturi ca reprezentanți ai ei la Marea Adunare Națională ce se va ține la Alba Iulia pe învățătorul local Ioan Comșa, George Istvan a lui Nicolae și Ioan Poruțiu, pe care îi posedă cu acest credințial, împuternicindu-i ca în numele nostru al tuturor să ia parte la marea adunare națională și acolo în numele a toată suflarea românească din Leșnic să adreseze și să declare sfînt și solemn că noi toți vrem întruchiparea marelui ideal național român, adică unirea tuturor românilor într-un stat național român... care avea să ne ocrotească și păzească pe noi toți copiii săi, aceasta o vrem, pentru aceasta trăim și muncim...“²⁷.

La rîndul lor, țărani din Strei Sîngiorgiu cereau împuternicirilor lor Dănescu Moise a lui Petru ca... „Acolo să vorbească în numele nostru, contribuind cu votul său la hotărîrea ce se va aduce în acea adunare, primind votul lui ca și cînd ar fi votul nostru al tuturor“²⁸. Mulți delegați aleși nu au putut participa la adunarea de la Alba Iulia din cauză de boală, Transilvania fiind bîntuită de o puternică epidemie de gripă spaniolă.

²⁶ Ibidem, inv. 1818.

²⁷ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, *Documentele Unirii*, vol. II, p. 795.

²⁸ Ibidem, p. 835.

Alături de cei aleși au răspuns chemării de a merge la Alba Iulia mii de oameni din cele mai îndepărtate localități ale județului și aparținând celor mai diferite categorii sociale. Din Valea Jiului participa un grup de muncitori în frunte cu I. Ciser, Achim Zamora, I. Jurca, purtând steaguri roșii. Ei își exprimau convingerea că odată cu realizarea unirii se vor realiza și revendicările sociale pentru care luptau socialiștii. Din satele mai mici participau câte 4—5 locuitori, dar din orașele județului au mers la Alba Iulia sute de oameni: 4—500 din Orăștie, 200 din Deva, 50—60 din Brad, 40 din Hațeg etc.

Din Valea Jiului odată cu delegația muncitorilor mineri a plecat spre Alba Iulia un pluton al gărzii naționale române în frunte cu dr. Dominic Stanca, atît pentru a participa la adunare cît și pentru a întări forțele de ordine ale gărzii naționale din Alba Iulia conduse de căpitanul Medrea. Ajunși în Alba Iulia au constatat că organizarea era desăvîrșită, așa că efectivul gărzii naționale din Petroșani a participat alături de ceilalți români la desfășurarea adunării²⁹.

Deoarece nu toți românii au putut merge la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918 au avut loc în mai multe localități ale județului, între care Orăștie și Hațeg, adunări însuflețite în care poporul și-a manifestat bucuria față de mărețul act al unirii. Au fost trimise numeroase telegrame de adeziune față de lucrările adunării naționale de la Alba Iulia. În telegrama Sfatului național român din Lupeni scria: „Dorim din inimă succes. Trăiască conducătorii“, iar Mureșan, în numele Sfatului național român din Petrila și Petroșani trimite telegrama „Aderăm la rezoluția Adunării naționale române“. Într-o altă telegramă se arăta: „Subscrișii și cu nesubscrișii din Fintoag... dorim cu toată inima ca toate părțile locuite de români să se alăture României“³⁰.

Din județul Hunedoara s-au păstrat numeroase credenționale prin care delegații adunărilor electorale locale erau împuterniciți să-i reprezinte pe alegători în Marea Adunare națională de la Alba Iulia. S-au mai păstrat de asemenea liste de adeziuni acoperite cu miile de semnături ale celor care își manifestau „dorința fierbinte ce însuflețește inima fiecărui român“ de unire³¹.

În acest fel pe baza dreptului la autodeterminare al naționalităților s-a realizat unirea Transilvaniei cu România, rezultat al consensului unanim al tuturor forțelor sociale și politice din întreaga țară. Rod al luptei revoluționare a maselor populare din toate provinciile românești, actul de la 1 decembrie 1918 a constituit încununarea voinței unanime a tuturor românilor. Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al Frontului Unității Socia-

²⁹ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, *Memoriile lui Ioan Bija*, inv. 3868.

³⁰ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia, *Documentele unirii*, vol. IV, p. 718.

³¹ Alături de adeziunile din județul Hunedoara publicate pînă acum (E. Hulea, *Documentele Unirii*, în *Apulum*, VII/II, 1969, p. 310—311 și Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968, p. 407—408) am găsit adeziuni din încă 11 sate ale județului: Băiești cu 8 semnături, Barul Mare (154), Barul Mic (149), Galați (144), Mățești (131), Petros (281), Pui (104), Rîu Alb (201), Rușor (63), Șerel (99) și Valea Lupului (88). Toate se păstrează la Arhivele Statului Deva, *fond Consiliul național român Pui*, dos. 1/1918, f. 20—68.

liste și Marii Adunări Naționale din 1 decembrie 1978, „unirea nu a fost efectul unei întâmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărâtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordante legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național, cerut cu stringență de aceste realități”.

L'APPORT DE LA POPULATION DU DÉPARTEMENT DE HUNEDOARA À L'UNION DE LA TRANSYLVANIE À LA ROUMANIE

Résumé

Après avoir mis en évidence les conditions qui ont mené à l'accroissement de la lutte contre l'oppression sociale et nationale des peuples de l'Empire austro-hongrois, les auteurs s'arrêtent sur la situation et les luttes révolutionnaires des ouvriers, paysans et intellectuels du département de Hunedoara pour l'émancipation nationale.

Sur la base des documents, ils mettent en lumière la situation des mineurs à la fin de 1918, leur mode d'organisation, le rôle des organisations ouvrières de Petroșani, Hunedoara, Brad, Orăștie, qui à côté des autres organisations ouvrières de Transylvanie ont réussi à imprimer aux événements un caractère démocratique. Les paysans du département se sont, à leur tour, engagés dans la lutte ouverte contre les autorités et les propriétaires terriens.

Dans cette atmosphère d'effervescence révolutionnaire, la lutte de libération nationale des Roumains a pris un grand essor, entrant dans une voie qui devait aboutir à des résultats décisifs dans le processus de formation de l'Etat national unitaire roumain.

Les auteurs traitent de l'organisation des conseils nationaux et des gardes nationales dans les localités du département de Hunedoara, par lesquels la population de cette contrée d'ancienne histoire a manifesté nettement son désir et sa volonté de contribuer de toutes ses forces à la réalisation de l'idéal national.

„Sîncea u a“

Abonament dela Prinderea postului
până la

Lasatul dulcelui:
Din coroană nu să dă
napel.

Manuscripte primite din afară, să
folosească pentru scopul filantropic.

ORGAN AL KESKENYUZĂILOR
NEORGANIZATI

APARE ȘI DISPARE
(DUPĂ PUTERINȚĂ.)

Redacția:

Înaga satra la Ala

Administrația:

la Ban pranza

Telefon: 100 e 100

Sa primim: numai epistole cenzurate

 Să nu fie cu supărare.

Carne-val.

Cu parul în plete și cu
inima sdrențuită de potopul
amarului — stai la masă
și mă gândesc cu jale la binele
casnicilor fericiți.

Mi să rupe sufletul și
inima îmi ticală cu putere,
ba cu vehemență, ba fără
alinare, — ca să trecut car-
nevalul.

A trecut și noi — am
rămas, fete în par. Grozav!
Aproape insuportabil.

Nu mai putem:

Jelui m'ași și n'am eu!
Jelui — m'aș codrului
De dorul /

Și credeți Devaștră că n'am
puterea, n'am gîul, să spun
măcar vorba versului, că și
așa o știeo lume întreagă. Dar
eu nu pot s'o spun. Unde
rămân eu vorba, ce spune
greul și amarul sufletului
meu — chinul de aștep-
tare

A fost, a fost un carne-
val . . . S'a dus, s'a ispra-
vit și noi — am rămas. Ma-
car că și lumea și eu jude-

Paguba!

Curentul, sîrioarelor, cu-
rentul e nefast. Și ce ne-a
mai rămas? Să plîngem! Dar
nu de jalea noastră — far'
de jalea celor ce nu sunt
ai noștri.

Tu, veselnic Carneval,
idolul și Paștile fie cărei
fete — coborîți în nimienicia,
pe care năuă ne-a lăsat-o.

Jalea și dorurile noastre
toate du-le, du-le în brațele
Carnevalului — ce o să vină.

Avem jale pentru tine,
iubit Carneval — dar năde-
dea noastră nu sucumbă cu
un Carneval nesucces.

Mai avem putere — să
așteptăm, căci și noi știm
că „Românul are șapte vieți,
în pieptu-i de aramă?”

Asta o credem — dar
să ne închine și noua —
baremi una dină astoa șapte
vieți.

Numai una. Pentru fie-
care- lăta- cîto- mîi și suntem
multumite.

Prea multumite.

Virginia Nadejde.

Cîntec.

Peste rîu la domnul Keller
De trei zile n'aparte „blatu”
De trei zile bna la bere
Noua Jani aspirata.

De trei zile, năi copile!
Diferința e o mîi.
Dar năi chip ca să-l ajun-ă
Pe mureșul Văul.

Mai împarte una, Glăd,
Cu un „quart” și cu o „cașă”,
Că trecut și venim cîni
Și m'omărd doamn' — acasă.

Și s'a dus și Carnevalul, —
(Chiar acuma intră prula);
Noua Gustici dus pe gînduri
— Hucă, mîi, fucă, contra!

În'o bere, mîi „Spafiro”
Și la „Tule” hai la plabi;
Pîn' m'ă face meobala
Să mai înghitim odăi!

Nic. Cariani

Epistaf.

— Actual peste 100 ani

Aici or odihni un domn
Și și-ar dormi eternul somn.

LIBERTATEA

ABONAMENTUL:
Pentru la 31 Decembrie v. 1918. Cost 4.
În număr 40 B.

Fișă politică, socială și economică.

Apărat în Facultate Jol.

INSERȚIUN:
După plăcuțe.

INVIERE.

După amorfire de peste 3 ani, iată că din mila lui Dumnezeu, ne trezim iarăși la viață nouă, nevisată de nimeni acu-s două-trei luni. Binecuvântată fie amintirea miilor de eroi, cari și-au vărsat sângele pe toate plaiurile, rescumpărând cu moartea lor libertatea pentru toate popoarele civilizate și astfel și pentru noi Românii.

Ca un semn al ușurării noastre este și scoaterea acestei foi, atât de plăcute poporului dela sate.

Ne vom sili să iasă regulat de sub teascurile tipografiei, aducând toate îndrumările și veștile mai însemnate pentru poporul nostru.

Ne vom sili să nu jignim pe nimeni, dar în același timp vom spune respect adevărul, oricât ar fi el de dureros pentru noi, ori pentru străini.

Rugăm pe ceilalți dela sale să răspundă „Libertatea” și să ne înștiințeze despre lucrurile ce s’ar întâmpla în satul domniilor.

Credeul renașterii noastre

asta Declarația comitetului executiv al Partidului nostru Național, cerită de dl. Alexandru Vășila-Voșod, în ședința din 18 Octombrie a Parlamentului Ungarose din Pesta.

Declarația sună precum următoarea:

Comitetul executiv al partidului național român din Ardeal și Ungaria, ca organ politic al națiunii române din Ardeal și Ungaria, constată, cu urmărirea istoricului îndreptătat, precum și în urma de conștientizare a națiunii române la depășirea libertății naționale. Pe temelul dreptului firesc, al ființei naționale poate dispune, hotărâre singură și liberă de soartă ei. — un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armisticiu a monarhiei, — națiunea română din Ungaria și Ardeal dreptă acum să facă uz de acest drept și să revină la constituția și pentru ea dreptul, cu liberă de

orică înțelegere străină să hotărâscă singură plăcerea ei printr-o națiune liberă, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere. Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern, să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal, — ocoli apărarea intereselor ei naționale române a poate încredința numai unor factori destinați de propria lor alegere națională.

Afară de organele delegate de adunarea națională sau alese din mijlocul său, apăsând afară de comitetul executiv al partidului național român românesc nu poate fi îndreptățit să trateze și să hotărâscă în treburile care se referă la situația politică a națiunii române. Tutele declarăm că, acordurile, care s’ar lua și s’ar face fără aprobarea acestor organe, le dorim ca, caule și fără valoare, ori nu înșușă întru nimic națiunea română. Națiunea română care

trebuie la monarhia austro-ungară acceptată și cere — după multe suferințe de suferințe — afirmarea și valorizarea drepturilor ei neadărmulate și înalțabile, la depășirea ei națională.

Wilson pentru națiunea română.

Consulul României la Washington a prezentat secretarului de Stat (ministrelui) Americii, Lansing, un memoriu (carte cu dovezi), în care arată toate dovezile Românilor, învederând temerile de drept ale Românilor asupra diferitelor țări locuite de Români.

Secretarul Lansing a răspuns în numele președintelui Wilson, asigurându-l că toate dovezile naționale ale Românilor ne vor înălța. Iată răspunsul:

Oficiul de externe, 5 Nov 1918.

Domnul meu! Stăpânirea Statelor Unite se gândește totdeauna la bunăstarea vi-

toare și la integritatea României ca la un stat liber și neantârnat.

Înainte de a se lăsa războiul între Statele Unite și Austro-Ungaria, Președintele Wilson a trimis regelui României o notă, în care l-a asigurat despre simpatia și stima sa. Împrejurările de atunci s’au schimbat; pentru acesta Președintele doarește să vă aduc la cunoștință următoarele:

Guvernul Statelor Unite încuviințează dorințele poporului român atât între hotarele regatului român, cât și în afara de hotarele sale. Guvernul american a fost martor al suferințelor și jefurilor mari românești aduse pentru libertate, pentru unitatea națională și pentru dovezile românești înăbușite de dușmanii noștri înveșnându-l deosebi și dorința națională a Românilor de prestatințenă. Guvernul Statelor Unite nu va întârzi nimic, ca timpul potrivit să